

Kozjak.

Domoznanska črtica.

(Konec.)

Po temnih lesovih kozjanskih redi se kaj veliko veveric, zajcev, lisic, polhov; precej jazbecov, kun, dihurjev, podlasic; nekaj srn in srnakov; dosti divjih golobov, grlic, črnih in divjih petelinov, žoln, jastrebov, sokolov, sov; in po zelenih dobravah še obilo kosov, drozgov, levic, srakoperjev, sinic, pastaričic, ščinkoveev, strnadičev, kraljičkov, kovačkov i. dr. Bistrooki jastreb in prekanjeni lisjak sta pa najbolj zagrizena sovražnika domače perutnine. Kolikokrat se ne huđujejo za njima gospodinje, kadar je najlepšega piščeta na dvorišču zmanjkalo! Pa nikar lepo rdeče pikastih postrvi v čistih vodících prezreti!

Večinoma strmi pašniki in senožeti podajajo domačim govedom ovcam in kozam dosti dobre, sladke krme. Konj se na Kozjaku prav malo nahaja. Juneč je v jarmu scer počasen, pa močen in v strmačini zanesljiv.

Na Kozjaku skrbno se obdeluje zemlja. Da-si je ondašnji svet, kakor nam že znano, na več mestih zelo kamenit in še isto trohico rodne prsti, kar je za svetlim oralom plužnice in obilnim gnojenjem scasoma nastalo, silna ploha gostokrat odnese, pridelajo vendar še v srednje dobrih letinah toliko jeklenega zrnja: pšenice, rži, ajde, ovsa, ječmena, turšice itd., da jim ni stradati sile. Ali več ko za 14 dni pozneje dozori tukaj sleherna betvica kakor n. pr. v Slov. goricah. Prve dni vinotoka sem še videl v obližju sv. Duha ženjice na njivi žeti jaro rž. V novinah tam setev zarano posejo zato jim tudi prej dozori.

Kozjančanje so v obče delavni, pošteni, trezni, značajni Slovenci, zvesti Bogu in cesarju. Postave so poprek male, a močni in trsati. Njih narečje jednači pohorskemu na severni strani, kajti tudi oni izgovarjajo prosti o kot a, jednako severnim Pohorcem. Govorijo ača, kaza, vada, kapa namesto oča, koza, voda, kopa*). Ima pa še to posebnost, da čisto izrekajo l v opisovalnem deležniku pret. časa. Ne rečejo sem biu, sem govoriu, sem delau, ampak pravilno sem bil, sem govoril, sem delal. Kozjančanje v priprostih hišah, ki so ali lesene, na pol ali celo zidane in premnogokrat z gorico in lesami obdane, prebivajo obitelji večidel v miru in zadovoljnosti. Tu pa tam je tudi še kaka zakajena dimanca, katera je pa za pozimsko delo jako pripravna in ročna. Kak živahno je v tej čumnatí med domačimi v mrzli zimi! Tu ob klopeh brné lični kolovrati neprenehoma; tam na sredini ropoče in nabija hišni gospodar, poljsko in drugo orodje popravljajoč, ondi v kotu dletvi in teše coklar ponosen na svoje okorno obuvalo; za široko javorjevo mizo brbra glasno učeća se šolska mladina; in sem dol izza velike krušne peči pa se v enomer glasijo pobišni čvrčki, hoteč menda malomarnemu pastirju zraven svečnika dopovedati češ, da je tak svetar kakor volk mesar. Tako po delavnikih ves teden. Ko se približa sobota večer, potihnil je ves šum in ropot, zdajci se umivajo miza in klopi, in dimance, slednji kot mora biti osnažen.

Ves narod na Kozjaku je jako nabožen. Po nedeljah morajo vsi mlajši, ki niso za domače varuhe neobhodno potrebni, z gospodarjem vred romati v cerkev eno uro hoda in še dalje. Pri svitnicah je vsak dan veliko vernikov.

*) Zato „Velika kapa“, namesto pravilnega „Velika kôpa“.

O božiču imajo otročaji veliko opravila z betlehemom, če tudi jih tu nihče ne obdaruje. Blagoslovljena voda na biljo pred božičem, pred novim letom, pred Tremi kralji in na krstnico shraniti se mora za vse teto. Na predvečer sv. Treh kraljev nataknejo nad vsakim oknom, vrh vsakih duri, po njivah, vrtih, studencih, uljnjakih itd. majhne križice iz blagovljenega mucikinega lesa. Ob svetih večerih se tudi kadi in škropi po hišnih prostorih in hlevih. Veselo veliko noč naznanjajo orjaški kresi po višinah in pa pokanje močno nabitih možnarjev. Že nekaj dni popred je za smodnik javna zbirna, da vsak izmed družine po svoje peneze seže. Za pisanko napečejo skrbne gospodinje okusni presmec (kolač), katerega jeden krajec se baje za coprnike shraniti mora. Pa tudi rdečih jabolk, pisanih jajec in včasih še sneženih kep pa borovih štelov nikar ne pomanjkuje. In sedaj kakor o božiču v svesti si je vsako družinče svoj pošteni hleb soržnega kruha. Več presmecev kdo pokusi, močnejši je neki. Tudi svetniki imajo na kmetovanje veliko vpljiva. Tako n. pr. je sv. Matevž setve saščitnik, sv. Anton pa živinski patron. Če je na dan sv. Jakoba oblačno, bati se je grozno hude zime. Ako petek rano prevedri, v dežju se sobota zopet kali. Točo preganjajo sè strelom z možnarji na treh postajah. Po oznankih (godovih svetnikov, ki niso zapovedani prazniki) ni dobro vozariti z živino in spravljati sadežev pod streho. Kdor noče, da bi mu coprnice pri dojni živini škodovala, pazi naj na binkoštno nedeljo pred svitom, da sliši zlodejke trobiti na rog, v tem trenutku naj strese plot in se zopet umakne pod kap; tako bo imela čarobnica trešliko, kobilo ali hudobico toliko let, kolikor se je plotnic zazibalo. — !

Na zahodu od cerkve sv. Duha pod kameno ograjo je siva, kakih 100 korakov od hiše božje oddaljena pečina, koder je nekdaž posedal baje sam sv. Duh v podobi belega golobčka. Le-tam pikljajo vejniki ob shodih in raznašajo pesek na vse kraje skropéč ga po svojih njivah. Jdnakega praznoverja bi se lahko še veliko naštelo, pa naj bo tega dovolj.

Več kakor vse ono premorejo dobro zabeljeni ajdinski žganki na mizi delavnih Kozjančanov dvakrat na dan. Zjutraj in o poldne jedó je z mlekom, s kvašeno repo, zeljem ali kako drugo prikuho, a zvečer nikoli. Kadar so pri hramu kosei, žanjice, terilje, brentači, neizogibne so gubancee, potrebni krapi, močniki, štruklji itd. In kavo piti své mora v novejem času slehrni berač. Pri premožniših rodbinah traja obed o božiču in veliki noči po cele tri ure. Poizgublja pa se polagoma nekdaž običajna potrata na gostovanjih.

Kakor na sosednjem Pohorju, dela se domače sukno „loden in rés ali raševina“ v obilici i tukaj. Je pa tudi nenavadno močno to delo domačih rok! Razposajene fantine bi menda še železne hlaše ne držale pridno; toda lodnasta habrina se ne raztrga, če bi tudi neporednež v želji po novem jopiču ali drugih hlačah to že včasih silno rad vedel.

Za dom so hodne srajce obeljene najbolj primerne možkim, pa tudi ženskam; a za praznik jih razim kakšnega pastirja že nihče več ne porajta. Coklje so doma še v noši, Jurij Vodovnik bi bil znabiti tudi kozjanskim co-klarjem, če bi je bil poznal, zapel:

Javor tam za cokle rasti,
Pa ga znajo tudi krasti;

Vitre 'ma maceslove,
Vorpanke pa čresnove.

Majo pa za podkovale.
Stare klinje kresale:
Ogenj jim spod nog leti,
Jim ga kresat' treba ni.

Tud v farof v coklah grejo,
Se že zunaj napovejo;
S coklami sklopočejo,
Gor po pragu tolčejo.

Fajmošter pa dobro vejo,
Da zamerit jim ne smejo.
Da je Cokelpurger „fajn“,
Jim ni treba rečt „herajn“.

Če se mu en fantek vleže,
Mu že cikle gor priveže.
Ga zažene ovec past,
Kok bo moglo srota zrast!

Kozjak pripada v trojim sodnijskim okrajem, namreč Marenbergu, Arvežu in Mariboru l. dravski breg. -- Kamnica, sv. Križ, sv. Duh (nad Lučami) in Kaplja so majhne vasi, ter ob enem župnije na Kozjaku. V treh zadnjih živi po tisoč duš, v prvi pa še dobro enkrat toliko. Sv. Duh je Slovencem in Nemcem jako priljubljena božja pot. Prekrasni razgled na vse strani širnega sveta od tod ne privabi semkaj samo težakov, ampak tudi obilno lahkonože gospode. Koga bi tudi v srce ne veselilo videti pred seboj toliko globin in strmin kozjanskih, za njimi na jugu širok hrbet zelenega Pohorja; na zapadu, severu in izhodu rujavkaste planine gornještirske; na grad naše deželne stolice, prek rodovitnih poljan nad prijaznimi hribčki Sl. gorie čez Muro tje daleč proti ogrskim nižavam!

Za šolski poduk mladino se na Kozjaku za novejših časov malo bolj skrbi, pa še daleč premalo. Tako so pri sv. Križu, sv. Duhu in v Kaplji še same enorazrednice, dasiravno je že povsodih nad sto za šolo godnih otrok. Upajmo, da se bo tudi tam enkrat glas vpijočega zaslišal! Zgodi se!

In ti malo poznani, žilavi Kozjak ves, kar te je zgoraj, na tleh in pod drnom, dvigaj korenjaško svojo glavo še znanprej, glej pazljivo na vse strani sveta in kakor skala trdno stoj za vero, cesarja, dom in narod svoj!

Svitoslav Hauptman.

Drobtinice

za zgodovino slov. šolstva.

Matej Slekovec.

(Dalje.)

V bližnjo Slivnico, ki se tudi že l. 1146. kot fara imenuje, prišel je l. 1808. za učitelja Celjan, Franc Rantl, ki je l. 1811. imel 30 učencev. V Frajhamu učiteljeval je takrat v najeti in dovolj prostorni sobi domačin, Andrej Eberl; šolo je obiskovalo 20 otrok.

V Cirkoveah, v starih listinah „Standen“ imenovanih, služboval je početkom tega stoletja Ptujčan, Andrej Freitag. L. 1811. bil je 52 let star ter je imel 42 vsakdanjih učencev. Nedeljsko šolo obiskovalo je 32 otrok. Učilnica je bila drugače v dobrem stanu, le nove peči je bilo treba. Ko je Andrej Freitag 62 let star, 26. oktobra 1814 za sušico umrl, prišel je v Cirkovce za učitelja z Gore Jožef Rozman, ki pa je l. 1819. zopet na Goro odšel. Njegov naslednik v Cirkoveah je bil Martin Hamer.